

PALLÓS ÁRON

Egzisztencia, technika és isten Karl Jaspersnél

Bevezetés

Jelen tanulmányban egy olyan kutatás első eredményeit kívánom összegezni, amelyben arra a kérdésre keresem a választ, hogy a modernitás, illetve az azóta eltelt korok embere – aki már Friedrich Schiller szerint is többre vágyik, „mint dolgozni, fogyasztani és funkcionálni”¹ – visszanyerheti-e, és ha igen, miként, azt a támaszt nyújtó tradíciót, amelynek elemeit látszólag sorra elveszíti.

Ehhez mindenekelőtt az egzisztencia jelentőségét igyekszem feltérképezni, méghozzá Karl Jaspersnél, aki individualista megközelítése helyett eleve nyitott entitásként tekint rá. Nyitottságában szabadságát is hangsúlyozza, de azt egyenesen az istenfogalomhoz köti. Jaspers eredetiségét nemcsak az mutatja, hogy a nyitottságában értett egzisztencia szemszögéből gondolkodik, hanem az is, amit a II. világháború utáni műveiben fejt ki: az egyre több mindent átható technika végül magát az egzisztenciát is önmagába zárt funkcióvá degradálja, elvágva – úgy közösségi, mint történeti – nyitottságától.

Az ember mint egzisztencia jaspersi meghatározása

Arra a kérdésre, hogy pontosan miben áll Jaspersnél az általa gyakran egzisztenciának nevezett ember,² már a szó etimológiáját is jelzésértékűnek tartom: amennyiben a latin *existere* ige prefixuma, az „ex” azt jelenti, hogy „ból, -ből (ki)”, akkor arra utalhat, hogy a kifelé történő orientálódás önmagunk el-, illetve visszanyerésének feltétele is egyben.³ Ehhez azonban némi támaszkodásra van szükség, vagyis az egzisztencia orientáltsága már eszerint sem az elszabadulás értelmében mutat kifelé, hiszen úgy csakis önmaga körül forogna.

Jaspers szerint az ember az állattal ellentétben „történeti változásban álló neveléssel gyarapszik”.⁴ A támaszkodásra való igényének dacára ez olyan nyitottságára vall, amely rögzítetlenségét is felveti, ekképpen az ember „önmagát megvalósító[.]

¹ Rüdiger SAFRANSKI: *Wieviel Globalisierung verträgt der Mensch?* München, Carl Hanser Verlag, 2003, 87; „wandte sich an die wenigen Einzelnen, die mehr wollen als arbeiten, konsumieren und funktionieren.” Jelen tanulmányban szereplő minden német nyelvű idézetnél saját fordításom olvasható.

² KARL JASPERS: *Bevezetés a filozófiába*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1989, 69.

³ TEGYEI Imre: *Latin–magyar diákszótár*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2010, o. n.

⁴ KARL JASPERS: »Über Gefahren und Chancen der Freiheit« und »Das Kollektiv und der Einzelne«. *Zwei Essays*, Ditzingen, Reclam Verlag, 2021, 33; „Ohne Überlieferung [...] kann der Neugeborene nicht einmal Mensch werden. Er wächst [...] durch die Erziehung in geschichtlichem Wandel.”

aktualizálódó szabadság”,⁵ ahogy Rigán Lóránd meghatározza *Jegyzetek Jaspers filozófiájához* című kötetében. Úgy szabadságában, mint kifelé orientálódásában továbbá „éppen a nem-tárgyasítható”.⁶ De nem akármilyen szabadságban valósulhat meg az egyébként csak lehetséges⁷ jaspersi egzisztencia. Az embernek ezt a javát Jaspers az istenfogalomhoz köti, melynek közelebbi meghatározását a későbbiekben kifejtem annak magyarázatával együtt, hogy az egzisztencia bizonyos keretrendszerekre való támaszkodásának igénye hogyan egyeztethető össze dinamikájával.

Az egzisztencia leszűkítő tárgyiasításának veszélye

Ami viszont az egzisztencia tárgyiasítását illeti, az már csak a nyelv adottságai miatt sem mutatkozik teljesen elkerülhetőnek. Szintén Rigán Lóránd jegyzi meg véleményem szerint pregnánsan, hogy „ha következetesek akarunk maradni, meg sem szólalhatunk.”⁸ A nyelv ugyanis eleve tárgyiasít.

Jaspersnél már az egzisztenciáról mint emberről alkotható kép komplexitásának igénye is bizonyos fokig ellentart a nyelv fenyegető tárgyiasításának, amennyiben utóbbi beszűkítve próbálja azt megragadni: „ha valamiféle mindig is részleges ismeretet az emberről való ismeret egészévé abszolutizálunk, akkor ennek következménye az emberkép elhanyagolása lesz. Az emberkép elhanyagolása viszont együtt jár magának az embernek az elhanyagolásával.”⁹ Ebből nemcsak az ember, hanem az őt meghatározó körülmények komplex vizsgálatának igénye is következik, ha tehát az egzisztencia önmagán kívülre utalásában közelíthető meg. Hiába látok annál több buktatót a gondolkodásban, minél többretű, Jaspers nyomán az egzisztencia szűkebb vizsgálatát eleve tévesnek lehetne tekinteni.

A lét mint Átfogó

Az eddigiek alapján Jaspersnél az ember átfogó kontextusban jeleníthető meg, így a lét mint Átfogó¹⁰ („das Umgreifende”¹¹) vizsgálatával érdemes folytatni az elemzést. Jaspers a létnek látszólag csak módszertani megfontolásból vázolt dichotómiájából végül felmutatja a tulajdonképpeni létet.

Előbb azonban következzen néhány megállapítás Jaspers módszertanáról. Annak ellenére, hogy Jaspers az egzisztencialitás nyílt közvetlenségében filozofál, az

⁵ RIGÁN Lóránd: *Jegyzetek Jaspers filozófiájához*, Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2005, 40.

⁶ Uo. 34.

⁷ Karl JASPERS: *A filozófiai bit*, Máriabesnyő – Gödöllő: Attraktor, 2004, 15.

⁸ RIGÁN: i. m. 34.

⁹ JASPERS (2004): 48.

¹⁰ RIGÁN Lóránd *Jegyzetek Jaspers filozófiájához* című kötete alapján írom magam is nagy „Á”-val.

¹¹ Karl JASPERS: *Die Atombombe und die Zukunft des Menschen*, München, R. Piper & CO Verlag, 1958, 453.

egzisztencialitáson csorbát ejtő formális logika még nála is felfedezhető. Ez viszont ugyanazért nem megfogalmazható meg vele szembeni kritikaként, amiért nem tagadható meg az egzisztenciára való nyelvi reflexió sem: a nyelv szükségszerűen tárgyiasítónak, míg a gondolkodáshoz elengedhetetlen logika szükségszerűen formálisnak mutatkozik. Mivel a tárgyiasultság és a bármiféle formalitás ellenben idegen a jaspersi megvalósulandó egzisztencia természetétől, talán csak szükségszerűen választható a hozzá való közelítés egy adott módja. Megvalósulására azonban épp annak nehézségében válhat érdekessé: a tulajdonképpeni létre azért nem lehetséges tehát pontosan reflektálni, mert az számítóvá tenné az egzisztenciát, aki így nem is bizonyulna méltónak rá.

A lét, amely körülvesz, és a lét, amely magunk vagyunk

Jaspers szerint a lét nem más, mint vagy az „önmagában vett lét, amely bennünket körülvesz vagy pedig az a lét, amely mi magunk vagyunk.”¹² Előbbi úgy határozza meg, „ami van, anélkül, hogy mi lennénk, s ami körülvesz bennünket anélkül, hogy mi magunk lét lennénk, jellegét tekintve pedig [...] egyrészt az a világ, ami van [...], másrészt ez az a transzcendencia, ami van: a lét, ami hozzánk képest teljességgel más, s amelyben semmiféle részünk nincs, ám saját alapunkat benne leljük fel, s magunkat erre vonatkoztatjuk.”¹³ Fontos továbbá, hogy bár az egzisztenciának nincs része a transzcendenciában, utóbbi jelt ad magáról a világban, amennyiben – Jaspers egy számomra szemléletesebb meghatározásában – nem más, mint „az a lét, amely sohasem válik világgá, azonban [...] a világban szólal meg.”¹⁴ Eszerint az egzisztenciát körülvevő, önmagában vett lét a világba oltott transzcendencia, amely talán már e ponton „tulajdonképpeni lét”-nek¹⁵ nevezhető.

Az a lét ugyanis, amely mi magunk vagyunk – a fentiek alapján transzcendencián belüli – „világot jelent”, noha valójában csak „puszta meglét”-ünk (vagyis „belső és környező világ”-unk), „egyáltalában vett tudat”-unk, illetve a már nem tárgyi, de még sémákban és alakzatokban megjelenő „eszmék” polarításában.¹⁶ Az ember már ezekben a módozatokban is egyre inkább ráébredhet saját létének tudatára, akkor is, ha azok nem mutatnak túl a tárgyiságon. Rajtuk túlmutatóan viszont ez a lét, amely mi magunk vagyunk, Jaspers szerint transzcendenciát is jelenthet, méghozzá azon „lehetséges egzisztenciánk” polarításában,¹⁷ aki megvalósulásában ugyan nem szakad ki a világból, de meghallja benne a transzcendencia szavát. Éppen orientációja miatt nem tekinti őt Jaspers világinak, pedig szerinte a transzcendencia szava

¹² JASPERS (2004): 13.

¹³ Uo. 13.

¹⁴ Uo. 14.

¹⁵ Uo. 25.

¹⁶ Uo. 14.

¹⁷ Uo. 15–16.

is csak a világban hallható meg. A transzcendenciaként értett egzisztencia azonban problematikus, nem beszélve arról, hogy Jaspers mintha nem láttatná a tulajdonképpeni lét és létrehozó kontrasztját – pedig az utóbbiról sem feledkezik meg.

A tulajdonképpeni lét mint transzcendencia

Jaspers szerint, aki „tudatában van [egzisztenciájának zálogaként felismerhető] szabadságának, bizonyosságot nyer istenről.”¹⁸ Ugyanis – egyes szám első személyre vonatkoztatva – nem férhet kétségem hozzá, hogy „nem magam által vagyok szabad.”¹⁹ Ez a szabadság tehát, az egzisztencia kezdeti meghatározását is pontosítandó, egyfajta isten általi vezetettséget jelent,²⁰ amelynek „közege: az ember saját cselekedeteinek megítélése.”²¹ Jaspers már csak ezért is inkább a támaszkodás, mintsem az elszabadulás értelmében veszi a szabadságot, amely tehát ekképpen határozható meg közelebből, talán épp azáltal téve azzá, ami, hogy nem szükségszerű.

Összefoglalva, amennyiben a dichotómiában a lehetségesből megvalósuló egzisztencia tudatára ébred az önmagaként felismerhető létnek, az „[...] átfogja azt az Átfogót, ami maga a lét, [mint világba oltott transzcendencia] s egyúttal ezáltal lesz átfogva.”²² Az egzisztencia számára így sejlik fel tulajdonképpeni létként a transzcendencia mint isten,²³ aki már csak azért sem bizonyítható, mert amíg a bizonyítás aktusa ugyancsak egyfajta tárgyi beszűkítésre vall, ő ezen átfogó voltán belüli el-nem-különítettségében válhat egyáltalán hozzáférhetővé. Ezért fogalmaz úgy Jaspers, hogy „egy bizonyított isten nem isten, csak egyike a világ dolgainak”.²⁴ Azon megállapítása, hogy szabadságunkon keresztül sejtethetjük meg, azt is jelzi, hogy inkább az ugyancsak egzisztenciális nyitottságra, illetve szabadságra valló hitben férhető hozzá ahelyett, hogy rögzített tudással lehetne rendelkezni róla.

A transzcendencia rejtjelei – az egzisztenciális egység megragadása a meg-nem-határozhatóságban

Az a megállapítás, hogy isten tehát ugyancsak tárgyasíthatatlanul ragadható meg, a transzcendencia és a rá szinte, ha nem egyedülként reflektálni képes egzisztencia hasonlatosságára vall. „Mózes csak hátulról látja Istent, Ézsaiás csak a lábát. Ezek

¹⁸ JASPERS (1989): 47.

¹⁹ Uo. 48.

²⁰ Anton HÜGLI: „Jaspers’ Vorlesung Die Chiffren der Transzendenz im Kontext seines Schaffens während seiner Basler Zeit.” In: JASPERS, Karl: *Die Chiffren der Transzendenz*, Basel, Schwabe Verlag, 2011, 118; „frei bin ich in dem Maße, wie ich mich geführt weiß durch Gott”.

²¹ JASPERS (1989): 74.

²² JASPERS (2004): 16.

²³ JASPERS (1989): 34.

²⁴ Uo. 44.

tisztán rejtjelek, melyek az ellenállhatatlanul meghatározhatatlant, megfoghatatlant mégis megragadhatóságában tűnnek felmutatni.”²⁵ E rejtjelek eszerint ugyanúgy vallanak az egzisztenciára, mint a számára jelek által befogni kívánt transzcendenciára; az átfogó mivoltban, illetve nyitottságban való meg-nem-határozhatóság, illetve meg- és ki-nem-ragadhatóság továbbá egységre, pontosabban egységesülésre is utal. A kettő közötti különbség abban áll, hogy az előbbi kvantitatív, míg az utóbbi kvalitatív²⁶ mondható. A Jaspers által preferált kvalitatív egyhez pedig arra van szükség, hogy különböző egzisztenciák nyitottságukból következő szabadságukban lépjenek kapcsolatba egymással, hiszen éppen a különbözőség az, ami nehézségként tételeződve érdemessé teheti őket az egységre.²⁷ Azon korábbi megállapítás köszön itt vissza, amely szerint az egzisztencia megvalósulására épp annak nehézségében válhat méltóvá. Fontos kiegészítés továbbá, hogy maga isten is egzisztenciális entitásként mutatkozik meg: úgy az ember képmására való teremtsé,²⁸ mint emberréválásának igénye (lásd később) erre vall. Jaspers mindezek alapján arra a megállapításra jut, hogy „az egy eszménye („Idee”) a szeretetben [illetve az azzal megegyező, irányába ható közeledésben] transzcendens”,²⁹ mivel a több próbáján keresztül vezet hozzá az út, sőt azzal való kontrasztjában sejlik fel.

Még ha Anton Hügli helyesen írja is, hogy „vallásos tartalmakat rejtjelként érteni Jaspers számára a filozófia egyik fő feladata”,³⁰ csakis az egyet tükröző jelek tekinthetők tehát rejtjelnek, amelyek így vallási tartalmakként sem tarthatnak igényt kizárólagosságra, hiszen mindegyikkel egyazon transzcendenciát lehet befogni. Ez Jaspers szerint nem kétségsbe vonja, mint inkább moderálja egyes vallások bizonyos elemeit, de ezen megállapítását – a későbbiekben kifejtett okokból – problémásnak látom. A bibliai hitről egyenesen azt írja, hogy „csak ha a kizárólagosság igényének mérge eltávolított, válhat [...] tulajdonképpen komollyá [...], csak ekkor valósíthatja meg tisztán lényegét”.³¹ Jaspers a különböző (vallási) képeken („Bilder”³²), képzeteken („Vorstellungen”³³) és tartalmakon („Inhalte”³⁴) belül rejtjelnek tekinti az emberré lett („Mensch gewordenen”), a személyes („persönlichen”) és az egy Istent („einen Gott”³⁵) is, ahogy erre egzisztenciális karaktere is utal.

²⁵ JASPERS (2011): 66; „Moses sieht Gott nur von hinten, Jesajas nur seine Füße. Das sind lauter Chiffren, die das überwältigend Unbestimmte, Ungreifbare im doch Greiflichen zu zeigen scheinen.”

²⁶ Uo. 60; „Das qualitativ Eine”.

²⁷ Uo. 55; „wirkt [...] dadurch, dass Menschen miteinander in Beziehung treten”.

²⁸ „A mely napon teremté Isten az embert, Isten hasonlatosságára teremté azt.” (Mózes első könyve a teremtésről, 5. fejezet 1. vers In: Károli Gáspár revideált fordítása.)

²⁹ JASPERS (2011): 57; „Die Idee des Einen in der Liebe ist transzendent.”

³⁰ HÜGLI (2011): 125; „religiösen Inhalte [...] als Chiffren zu verstehen ist [...] für Jaspers eine Hauptaufgabe der Philosophie.”

³¹ RIGÁN: i. m. 45.

³² JASPERS (2011): 29.

³³ Uo.

³⁴ HÜGLI (2011): 127.

³⁵ Uo. 125.

Ez magyarázatra szorulhat. A „képek” kapcsán felidézi a Kivonulás könyvének huszadik fejezetéből a Tízparancsolat másodikját: „Ne csinálj magadnak faragott képet”.³⁶ A passzust az eddigiekből is következően úgy magyarázza, hogy mivel a transzcendencia képekbe foglalva mégiscsak megszűnik önmaga lenni, annak „átfogója” helyett az egzisztencia kénytelen beérni a rá utaló rejtjelekkel. Ahogy Rigán Lóránd írja: „A transzcendencia rejtjelei egyszersmind kudarcom jelei.”³⁷ Ez alól nem képezhetnek kivételt a kizárólagosnak nem mutatkozó rejtjelek sem. Az elkerülhetetlennek tűnő balsiker fényében a Bibliára gyakorolható érdemi kritika helyett is csak ismételni tudom azon megállapításomat, mely szerint az egzisztenciát épp a transzcendencia szavának meghallásáért való kudarcos küzdelme teheti érdemessé arra. Már csak ez is arra utal, hogy „a feladat [...] semmi esetre sem a földi boldogság keresése”³⁸, még akkor sem, ha akár keresetlen rejtjelek – mint például az egységesülésnek a szeretetben jelenlévő érzése – boldoggá tehetik az embert.

Az egzisztenciát támasztó tradíció mint a transzcendencia leképezése

Mivel az egzisztencia számára támaszt nyújtó tradíció is egyfajta közösnek hitt eredethez köt, szűkebb perspektívából ugyan, de az ember kísérletet tesz általa a tulajdonképpeni Átfogó leképezésére, amennyiben felfedezni vél benne valamiféle összetartozást lehetővé tevő, közös alapot. A vallási tradícióban annak a transzcendenciára való közvetlen vonatkozása révén ez a kísérlet ígéretesebbnek tűnik, mint például a nemzeti esetében, ami azonban semmit sem von le utóbbinak sem jelentőségéből, sem értékéből.

Felmerül azonban a kérdés, hogy a rögzítettnek látszó tradíció mennyiben tükrözi az egzisztencialitás dinamikáját. Az *egzisztencia* szó etimológiáján alapuló korábbi feltételezésemet Jaspers mintha megerősítené azon megállapításával, amely szerint „elsősorban család és közös hit”³⁹ általi „tradíció tartalma tesz bennünket emberré”.⁴⁰ Ez az „általi” itt áthagyományozódást („Überlieferung”⁴¹) jelent, a tradíció pedig már kimozdulni látszik rögzítettségéből, hiszen a vele való találkozás az egzisztenciát valamiféle viszonyulásra készíti. Ez dinamizálja úgy a hagyományt, mint őt magát, vagyis egymás felé léteznek dinamikusan. Az értékabszolutizmus merevsége Jaspers szerint nem tenné lehetővé a hagyomány fennmaradását,⁴² hiszen nem lenne befogadható a rögzíthetetlen egzisztencia számára. Az ember valamely

³⁶ Károli Gáspár revideált fordítása

³⁷ RIGÁN: i. m. 41.

³⁸ JASPERS (1989): 79.

³⁹ JASPERS (2021): 35; „vor allem durch Familie und gemeinsamen Glauben überliefert wird.”

⁴⁰ Karl JASPERS: Vom Ursprung und Ziel der Geschichte, Frankfurt / M – Hamburg, Fischer Bücherei, 1955, 197; „wir sind Mensch [...] durch den Gehalt einer Tradition.”

⁴¹ JASPERS (2021): 33.

⁴² Karl JASPERS: Psychologie der Weltanschauungen, München/Zürich, Piper, 1985, 325; „kann der Mensch im Wertabsolutismus nicht lange bestehen. Er drängt hinaus ins Leben.”

keretrendszerre való támaszkodásának igénye így tűnik összeegyeztethetőnek a rögzíthetlenséggel mint az egzisztencialitás zálogával. A rögzíthetlenségre, sőt a szabad egysítesülés lehetőségére is utaló dinamika fenntartó erejét számos, a fizikából vett példával lehetne szemléltetni; elegendő a repüléshez szükséges mozgásra gondolni. Mindezek alapján a tradíció úgy egzisztenciális, hogy az ember számára közvetítőként jelenik meg a transzcendencia felé. Az utóbbinak a szavát is épp rá valló meg-nem-ragadhatóságban mint az egzisztenciális egysítesülés – nem is csupán jelen idejű – folyamatában hallhatja meg az egzisztencia.

A technika hatása az egzisztenciára

Jaspers arra is felhívja a figyelmet, hogy a technika – illetve annak egyre több mindent átható logikája – által bekövetkezett változások miként érintik az embert épp azon tulajdonságaiban (nyitottság, szabadság), melyek mentén Jaspers őt meghatározza. Leírja, hogy a technikai folyamatok miként veszik el az egzisztenciától megvalósulásának lehetőségét, ami azt is jelenti, hogy megfosztják a számára támaszt nyújtani képes tradíciótól, amelyre nézve Jaspers a technika által fémjelezhető korszak – megállapítása szerint – planetáris voltából is számos következtetést von le. Bár a technicizálódás által beindult negatív folyamatokat nem tartja szükségszerűnek,⁴³ megállapításai a mindinkább meghatározó technikára való lehető legélesebb reflexióra vallanak és sarkallnak is egyben.

Az egzisztencia funkcióvá tétele – avagy fragmentálása és eltörténetietlenítése

Jaspers világosan felmutatja, hogy a technika mindent átható logikája funkcióvá teszi magát az embert is,⁴⁴ aki – ahogyan Byung-Chul Han észleli – az állam- mellett immár gazdasághatalmi gépezet foglyává is vált.⁴⁵ A reflektálatlan funkcionálás pedig történetiségétől is megfosztja a fragmentálva önmagába záródó egzisztenciát.⁴⁶ Jaspers szerint a funkcionálás ismétlődésen alapuló, vagyis az egzisztenciát önnön funkció-voltába záró logikája kezdte ki a hagyományt is, amennyiben az azt ápolni képes embert elvágja úgy a közösségre, mint a közös eredetre való utaltságától. Hiába merülhet fel a jaspersi diagnózis e pontjával szembeni ellenvetésként, hogy visszatérő folyamatában nemcsak maga az áthagyományozódás, hanem a tradíción belüli ünnepek körforgása is ismétlődésen alapuló dinamikát mutat: előbbi túlsá-

⁴³ RIGÁN: i. m. 12.

⁴⁴ Karl JASPERS: *Über die Möglichkeit und Bedingungen eines neuen Humanismus. drei Vorträge*, Stuttgart, Phillip Reclam Verlag, 1974, 31; „der Mensch eine Funktion in der Maschine ist”.

⁴⁵ Vö. Byung-Chul HAN: *A kiegész társadalma*, Budapest, Typotex, 2019, 85.

⁴⁶ JASPERS (1974): 36. „Der Zerfall der geschichtlichen Erinnerung ist die Folge der gegengeschichtlichen Tendenzen moderner Technik.”

gosan külsődleges körülménynek, míg utóbbit részletkérdésnek tartom a hagyomány lényegi meghatározottságához képest.

A tradíció(k) kérdése a technika planetáris korában

Noha Jaspers szerint önmagában álló funkcióvá degradálhatja az egzisztenciát, a technika által fémjelzett korszakot mégis planetárisnak tartja.⁴⁷ Ez a két megállapítás úgy fér össze egymással, hogy a technika épp az ember funkciónak tekintését,⁴⁸ illetve önmagába záródásának őt a tradíciótól is megfosztó dinamikáját terjesztheti el világszerte. Ez olyan dehumanizációhoz vezethet, amely a tömegpusztító fegyverek korában (lásd Jaspers jelen tanulmányban is idézett könyvét az atombombáról és az emberiség jövőjéről⁴⁹) egyre szélesebb konfliktusok mind brutálisabb manifestálódásának veszélyét rejt magában. Jaspers szerint a planetaritás azonban akár kultúrákon átívelő megértést hozó kommunikációhoz is vezethet, mintegy vagylagosan képzelve el a teljes véget („das totale Ende”) és a világbéke („Welfriedenzustand”) inkább szükségszerűségből, mintsem naivitásból tételezett állapotát.⁵⁰

Utóbbi akkor elgondolható, ha az ember képes összekötő voltában mintegy kihasználni a technikát ahelyett, hogy hagyja magát és másokat⁵¹ funkcióvá nívellálódni általa.

Zárszó

Vajon Jaspers téved, amikor egyedül a technikának tulajdonítja a modern egzisztencia válságát? Nem tartja lehetetlennek, hogy a technikát összekötő voltában az egzisztencia, illetve megvalósulásának szolgálatába lehessen állítani. Sőt, a technikával szembeni további kritika, miszerint globális pusztítást tesz lehetővé, egyben planetáris voltára is utal. Ezek fényében pedig szükségszerűnek mutatkozik valamiféle földegység („Erdeinheit”⁵²) megteremtése, amelynek Jaspers szerint mindössze az érintkezés, nem pedig afféle (politikai) együttélés lehet csak a kívánatos formája.⁵³ Ha azonban

⁴⁷ JASPERS (1955): 136. „Unser technisches Zeitalter ist [...] planetarisch.”

⁴⁸ Az is előfordulhat, hogy az ember saját magát tekinti annak, miközben fel sem ismeri, hogy elszegényíti vele önmagát.

⁴⁹ *Die Atombombe und die Zukunft des Menschen*, München, R. Piper & Co Verlag, 1958.

⁵⁰ JASPERS (1958): 95.

⁵¹ JASPERS (1974): 34. A kommunikáció kétirányú volta miatt mindenki annyiban szabad, amennyiben mások is. „Jeder einzeln ist frei in dem Maße als die Andern frei sind.”

⁵² JASPERS (1955): 197.

⁵³ JASPERS (1958): 150. „Die politische Koexistenz ist ein Gedanke, mit dem die Welt sich täuscht. Man will den Verkehr miteinander [...]”

„egy tradíció tartalma által vagyunk emberek,”⁵⁴ sajátunk újbóli megélése nélkül aligha köttethet bármiféle egység, főként nem kultúrákon átívelő.

Bibliográfia

- Hans-Georg. GADAMER: *Das Erbe Europas*, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1995.
- Anton HÜGLI: „Jaspers’ Vorlesung *Die Chiffren der Transzendenz im Kontext seines Schaffens während seiner Basler Zeit*”. In Jaspers, Karl: *Die Chiffren der Transzendenz*, Basel, Schwabe Verlag, 2011.
- Karl JASPERS: *A filozófiai hit*, Máriabesnyő – Gödöllő, Attraktor, 2004.
- Karl JASPERS: *Bevezetés a filozófiába*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1989.
- Karl JASPERS: *Die Atombombe und die Zukunft des Menschen*, München, R. Piper & CO Verlag, 1958.
- Karl JASPERS: *Die Chiffren der Transzendenz*, Basel, Schwabe Verlag, 2011.
- Karl JASPERS: *Psychologie der Weltanschauungen*, München/Zürich, Piper, 1985.
- Karl JASPERS: *Über die Möglichkeiten und Bedingungen eines neuen Humanismus. drei Vorträge*. Stuttgart, Philipp Reclam Verlag, 1974.
- Karl JASPERS: »Über Gefahren und Chancen der Freiheit« und »Das Kollektiv und der Einzelne«. *Zwei Essays*, Ditzingen, Reclam Verlag, 2021.
- Karl JASPERS: *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte*, Frankfurt/M – Hamburg, Fischer BÜCHEREI, 1955.
- RIGÁN Lóránd: *Jegyzetek Jaspers filozófiájához*, Marosvásárhely, Mentor Kiadó, 2005.
- Rüdiger SAFRANSKI: *Wieviel Globalisierung verträgt der Mensch?*, München, Carl Hanser Verlag, 2003.
- TEGYEI Imre: *Latin–magyar diákszótár*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2010.

⁵⁴ JASPERS (1955): 197. „wir sind Mensch [...] durch den Gehalt einer Tradition.”

Rezümé

A modern emberkép kritikáját kutatva lettem figyelmes Jaspersre: annak individualista megközelítése helyett eleve nyitott entitásként tekint az egzisztenciára, nyitottságában pedig szabadságát hangsúlyozza, ám azt ugyancsak szokatlan módon az istenfogalomhoz köti: szabadságának tudatában az egzisztencia szerinte bizonyosságot nyer istenről, hiszen nem férhet kétsége hozzá, hogy nem önmaga által szabad. Amennyiben saját alapunkat benne leljük, rímelhet a mind közösségi, mind történeti nyitottságában álló egzisztenciára. Csakhogy Jaspers szerint a technika egyre több mindent átható logikája végül az egzisztenciát is önmagába zárt funkcióvá degradálja, elvágva úgy közösségi, mint történeti nyitottságától.

Kulcsszavak: egzisztencia, technika, isten, Jaspers

Abstract

Existence, Technology and God in Jaspers

While researching the critique of the modern image of man, I became aware of Jaspers: instead of an individualistic approach, he views existence as an inherently open entity, and in its openness, he emphasizes its freedom, but he also connects it in an unusual way to the concept of God: in the awareness of its freedom, existence, according to him, gains certainty about God, since it cannot doubt that it is not free by itself. Insofar as we find our own basis in it, it can rhyme with the existence in its both communal and historical openness. However, according to Jaspers, the increasingly pervasive logic of technology ultimately degrades existence into a self-contained function, cutting it off from both its communal and historical openness.

Keywords: existence, technology, God, Jaspers